

странах-лидерах по предоставлению туристических услуг. Автором исследованы системы органов государственного управления туристической индустрией в таких странах как Китай и Турция, выявлены основные направления административного и экономического влияния на развитие международного туризма, обеспечивающих устойчивое развитие международного туризма в данных странах.

Ключевые слова: международный туризм, государственное регулирование, туристическая услуга, туристическая индустрия, международные туристические прибытия, Китай, Турция.

GOVERNMENT CONTROL AS ELEMENT OF INTERNATIONAL MARKET OF TOURIST SERVICES DEVELOPMENT

G. Voroshylova, PhD,
Institute of hotel, restaurant and
tourism business, Kiev National
University of Culture and Arts

Abstract. The article discusses actual problems of state regulation of the international tourism market in the world. The complex analysis of development of international tourism of leading countries-leaders is conducted from the grant of tourist services. The author has investigated the system of bodies of state management of tourism industry in countries such as China and Turkey and identified the main directions of administrative and economic impact on the development of international tourism for the sustainable development of international tourism in certain countries. It is determined that in the leading countries tourism has evolved to systems that are economic and legal methods of regulating the tourism industry creates government revenue. Detailed studies of the countries-leaders in providing travel services showed a strong support for the development of the industry of the state. Marketing promotion of the national tourism product development in tourism policy has a positive impact on the representation of countries on the international arena and is way of maintaining international competitiveness of the tourism product of the country.

Keywords: international tourism, government regulation, tourist service, the tourism industry, international tourist arrivals, China, Turkey.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2014

УДК 330.837:338.43

Олег Миколайович Загурський*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ КООПЕРАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проведено науково-теоретичне дослідження економічної природи кооперативних процесів. Визначено економічну та соціальну функції кооперативних структур і переваги, які отримуються ними у результаті спільної діяльності в аграрній сфері. Розглянуто проблеми подальшої інституціоналізації кооперативів та інституціональні обмеження, що стримують

* Олег Миколайович Загурський – канд. екон. наук, доцент, докторант ДННУ «Академія фінансового управління», zagurskiy_oleg@ukr.net

процеси їх розвитку. Проведено аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, що мають переважний вплив на розвиток кооперативного руху в аграрному секторі економіки України.

Ключові слова: аграрний сектор, вертикальна та горизонтальна інтеграція, ефективність, інституціоналізація, кооператив; кооперативні принципи.

Вступ. Необхідність застосування технологій кооперації в аграрному секторі України насамперед виражається в наданні можливості дрібним формам господарювання використовувати переваги великотоварного виробництва на основі спільної праці та поєднання зусиль і ресурсів усіх її учасників, не порушуючи при цьому прав приватної власності індивідуального виробника. Кооперація сприяє максимальному використанню власних ресурсів, отриманню додаткового доходу від об'єднання, розподілу ризиків, розширенню доступу до ринків та економії на трансакційних витратах, згуртуванню роздрібнених агровиробників, зростанню їх класової самосвідомості та напрацюванню вмій і навичок колективного ведення господарства.

Самі по собі ідеї кооперації не нові, вони були запропоновані Р. Оуэном, А. Сен-Симоном, Ш. Фур'є, Ф. Бюше, Л. Блананом, Ф. Райффайзенем та іншими ще на початку XIX ст. Науковим основам сільськогосподарської кооперації присвячені праці всесвітньо відомих учених російської школи С.Н. Прокоповича [1], М.І. Туган-Барановського [2], А.В. Чаянова [3; 4], які в кооперативі вбачали найкращу форму усупільнення сільськогосподарського виробництва та основу формування демократичних громадянських якостей вільної особистості. Проблемам сучасного розвитку кооперативного руху в Україні присвячені праці Т.О. Зінчука [5], М.Й. Маліка [6], В.С. Шебаніна [7], О.Г. Шпикуляка [8] та інших, в яких поряд із економічними ефектами, що несуть процеси кооперації, відзначалася і їх соціальна орієнтація спрямована як на розвиток особистості, так і всієї сільської спільноти. Разом з тим, процеси розвитку кооперативних принципів в аграрному секторі економіки України та фактори, що впливають на темпи їх впровадження, потребують подальших досліджень

Постановка задачі. Інституціоналізація кооперативних принципів, як механізм заміни спонтанної, непередбачуваної поведінки економічних агентів на очікувані та прогнозовані дії, в теорії і практиці перебуває в процесі безупинного становлення та видозміни, а з огляду на намагання створити в Україні відкрите громадське суспільство набуває особливого значення для розвитку як економіки, так і суспільства в цілому. З метою оцінки інституціональних умов розвитку кооперативного руху в аграрному секторі України в роботі проведено аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів, що мають переважний вплив на його розвиток. У процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: діалектичний, абстрактно-логічний і системно-структурний.

Результати. У загальному розумінні кооперація розуміється як демократичний процес суспільної діяльності економічних агентів, що створений за їх власними уподобаннями і в якому не порушуються права індивідуальної власності, а управлінська ієрархія будується знизу до верху на принципах виборності і підзвітності вищого керівництва перед нижчими рівнями. В її основу покладено загальнолюдські цінності — свобода, демократія, взаємодопомога, соціальна справедливість, економічна відповідальність, освіта тощо. В новій інституціональній економічній теорії кооператив розглядають як мережу контрактів, тим самим припиняючи тривалі дебати з питання, чи є кооператив формою вертикальної інтеграції або

просто окремою підприємницькою фірмою, оскільки передбачається основну увагу зосередити на аналізі відносин, що виникають між власниками різних часток у майні кооперативу [9] і за допомоги методологічного інструментарію неoinституціоналізму підійти до вивчення кооперативу як гібридної структури управління. За такої точки зору кооператив може бути розглянутий як структура управління, що поєднує ряд ринкових атрибутів (сильні стимули, відсутність механізмів вибору партнера, автономна адаптація), елементи ієрархії (формальна влада, адміністративне управління, штат менеджерів) і проміжні рівні, представлені такими аспектами управління, як власність (автономні права власності), контрактне право і скоординована адаптація [10, с. 88—89].

Разом з тим, слід зазначити, що підхід до кооперативу як до механізму управління дещо однобокий. І насамперед у силу дуалістичності самої природи кооперативної форми, яка, по-перше, заснована на приватній власності і разом з тим використовує переваги колективної співпраці. По-друге базується на неприбутковості, оскільки одержаний прибуток не акумулюється на рахунках кооперативів, проте сприяє отриманню найбільшого прибутку членами кооперативу відповідно до розміру користування послугами своєї організації. Відповідно, з одного боку, кооператив — це економічна структура — підприємство, що виконує певні бізнесові функції, керуючись економічними інтересами своїх клієнтів-власників; з іншого боку, кооператив — це соціальне утворення, де ті, хто кооперуються, мають соціальний захист, разом задовольняючи свої економічні інтереси [6, с. 107]. Метою діяльності кооперативу, за словами М. Туган-Барановського, є «не найбільший прибуток, а найбільший добробут членів кооперативу» [11, с. 46], забезпечення можливостей і умов для отримання додаткових вигід порівняно з іншими формами взаємодії. За такого підходу сучасні українські економісти аграрники визначають кооператив не лише типом підприємства, а ідеологією життя і способом виживання сільськогосподарських товаровиробників у конкурентному середовищі та засобом адаптації до ринкових умов [12, с. 451].

Традиційно у світовій практиці розрізняється три основних види кооперативів: споживчі, кредитні та сільськогосподарські. Останні зазнали широкого розповсюдження в багатьох країнах світу і виконують важливу економічну та соціальну функції. За державної підтримки сільськогосподарські кооперативи стали наймасовішою економічною організацією фермерів. Так, у західних країнах кооперативи забезпечують до 50 % обсягів виробництва продукції харчової промисловості, комбікормів. Через кооперативи постачається значна частина паливно-мастильних матеріалів (у США ~ 44 %, у Фінляндії ~ 40 %). Через кооперативи реалізується товарної продукції аграрного сектора: у країнах ЄС понад 60 %, у скандинавських країнах — 80 %, у Японії та Китаї — 90 % [12, с. 455].

Проте, в Україні коопераційні процеси розвиваються доволі повільно. Станом на 01.01.2014 року в Україні зареєстровано 1017 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, з яких діє 668 [13], в яких задіяно лише 0,3 % населення. Низькі показники розвитку кооперативного руху пов'язані як з формальними обмеженнями в сфері правового регулювання, оподаткування та фінансування, так і з негативним сприйняттям кооперативної ідеї заснованому на попередньому досвіді кооперативно-колгоспного господарювання та неналежній інформаційній роботі і державній підтримці кооперативних об'єднань. Складність прийняття кооперативних принципів виникає ще й тому, що вони передбачають наявність не лише прав, але й обов'язків кожного із членів перед іншими учасниками. Член кооперативу одночасно є і клієнтом, і інвестором кооперативу, що загострює про-

блему невизначеності встановлених прав власності і породжує проблему «безбілетника». Відповідно, досягнення паритету в наданні послуг кожному членові кооперативу нівелює прагнення селян до перебування в ньому та істотно погіршує ефективність фінансово-господарської діяльності кооперативу.

На сьогодні діяльність сільськогосподарських кооперативів регулюється Законом України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. №1087-IV; Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р. №469/97 — ВР у редакції Закону України від 20.11.2012 р. №5495-VI, Господарським кодексом України в редакції Закону України від 16.01.2003 р. №436-IV, Законом України «Про споживчу кооперацію» від 10.04.1992 р. №2265-XII. Згідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» в аграрному секторі економіки функціонують виробничі й обслуговуючі кооперативи (проте на думку багатьох науковців, яку ми теж підтримуємо, цей перелік необхідно доповнити ще й комбінованими кооперативами, адже в сучасних глобалізаційних умовах подальші інтеграційні процеси призведуть до того, що більша кількість кооперативів аграрного сектора будуть виконувати функції, властиві обом визначеним у законі формам). До функцій кооперативів відноситься збут продукції та її переробка, матеріально-технічне постачання, страхування, кредитування, інформаційне, маркетингове забезпечення та інші функції, які здійснюються на сталій основі. Процеси самоорганізації відбуваються під дією мотиваційних механізмів, створюваних державою через інституціональне забезпечення кооперативної форми діяльності та систему економічних стимулів [14, с. 31]. З цією метою у 2009 році Кабінетом Міністрів України була розроблена «Державна цільова економічна програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року» №557 від 3 червня 2009 року, за якої передбачалося до 2015 року створити 10,5 тис. сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів практично у кожній сільській громаді, спрямувавши на їх підтримку 7,2 млрд грн. На жаль, ця програма не була виконана до кінця і вже у 2011 році втратила чинність, згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм» №704 від 22 червня 2011 року. До невирішених проблем сільськогосподарських кооперативів, що суттєво обмежують розвиток кооперації, слід віднести і проблеми із подвійністю норм законодавства щодо оподаткування кооперативних організацій. Так, редакція Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» № 5495-VI від 20.11.2012 надає кооперативам статус неприбуткових організацій, разом з тим ці зміни не були доповнені змінами у Податковому Кодексі, що примушує керівництво кооперативів доводити у податкових органах неприбутковий характер своєї діяльності.

Разом з тим слід відмітити, що поряд із зовнішніми проблемами, які обмежують розвиток кооперативних процесів в аграрному секторі економіки країни існують і внутрішні загрози пов'язані із інтеграцією самих кооперативів за якої деформуються основоположні кооперативні принципи. Інтеграційні зміни сільськогосподарських кооперативних організацій пов'язані із посиленням їх ринкової влади шляхом концентрації попиту, пропозиції або капіталу. В якості механізму посилення ринкової влади приймається рішення про створення мережі закупівельних і збутових кооперативів, що забезпечать сукупний попит на матеріально технічні ресурси і сукупну пропозицію аграрної продукції, які будуть відповідати пропозиціям постачальників і попиту переробної промисловості чи об'єднання сільськогосподарських, виробничих, кредитних, зберігаючих, маркетингових, збутових і переробних кооперативів з метою створення господарських систем із завершеним технологічним циклом, тобто горизонтальної або вертикальної інтеграції. І, якщо горизонтальна інтеграція, яка може бути

проведена шляхом злиття кооперативів, створення союзів або партнерств з метою структурно-функціональної взаємодоповнюваності їх у виробничому процесі, скорочення витрат, більш раціонального використання потужностей і мобільності фінансових ресурсів, покращення своїх конкурентних позицій на агропродовольчих ринках, здебільшого спрямована на концентрацію капіталу і створення єдиної стратегії кооперативних підприємств у галузі, що в цілому відповідає кооперативним принципам. То вертикальна інтеграція, за якої ринкові трансакції замінюються внутрішньо фірмовими операціями та адміністративними процесами, а ринкова контракція поступається двосторонній контракції, а та, в свою чергу, у міру поступового поглиблення специфічності активів витісняється об'єднаною контракцією та структурами внутрішньо фірмового управління, дедалі згубніше впливає на традиційні підвалини системи кооперативних цінностей. Це стосується відкритості членства, членських паїв, рівня відповідальності, можливостей залучення зовнішніх інвестицій, а в кінцевому рахунку і права власності на ресурси, що робить таку інтеграцію ближчою до корпоративних принципів ніж до кооперативних. Адже як тільки вся виробнича діяльність інтерналізована в межах однієї організації, постачальник отримує часткову або повну монополію по відношенню до підрозділів, які забезпечує [15, с. 38—39]. Такі зміни насамперед суттєво обмежують соціальну складову кооперативу спрямовану на створення умов для залучення до праці місцевого населення, відповідного зменшення чисельності безробітних і забезпечення працюючих належним доходом, розвиток сільських територій, розширене відтворення сільського життєвого середовища.

Висновки. Успіх аграрних реформи значною мірою залежить від розвитку сільськогосподарської кооперації, яка забезпечить синергетичний економічний ефект від спільної діяльності окремих економічних агентів і допоможе сільськогосподарським товаровиробникам протистояти посередницькому бізнесу, отримати прибуток не тільки від виробництва, а й від його обслуговування, переробки та збуту продукції. Проте, розвиваючи і підтримуючи кооперативний рух з боку держави і суспільства важливо не допустити перетворення кооперативів у монополістичні структури. Кооперативні формування повинні створити на ринку конкурентне середовище, сприяти відродженню великого товарного виробництва, випуску конкурентоспроможної продукції, забезпечити зайнятість і належні умови життя селян, сприяти збереженню сільських територій.

Література

1. Прокопович С.Н. Кооперативное движение в России его теория и практика / С.Н. Прокопович. — М.: Сабашниковы, 1913. — 465 с.
2. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации / М.И. Туган-Барановский. предисл., коммент.: Л.А. Булочникова, Г.Н. Сорвина, Т.П. Субботина. — М.: Экономика, 1989. — 496 с.
3. Чаянов А.В. Краткий курс кооперации / А.В. Чаянов. — М.: Кооперативное изд-во, 1925. — 247 с.
4. Чаянов А.В. Организация крестьянского хозяйства / А.В. Чаянов. — М.: Центр Товарищество. «Кооп. издательство», 1925. — 215 с.
5. Зінчук Т.О. Теоретично-методологічні засади диверсифікації сільської економіки в контексті європейського досвіду / Т.О. Зінчук, В.І. Ткачук // Економіка АПК. — 2011. - №1. — С. 27—34.
6. Малік М.Й. Науково-методичне забезпечення розвитку кооперації в аграрній сфері економіки / М.Й. Малік // Економіка АПК. — 2010. — №12. — С. 103—108.
7. Шебанін В.С. Розвиток кооперації в АПК: проблеми та напрями подолання / В.С. Шебанін, Т.В. Шевченко // Економіка АПК. — 2013. — № 2. — С. 9—12.

8. Шпикуляк О.Г. Інституції аграрного ринку: монографія / О.Г. Шпикуляк — К.: ННЦ ІАЕ, 2009. — 480 с.
9. Iliopoulos C. Vertical Integration, Contracts, and the Theory of the Cooperative Organization. Paper presented at the Conference Vertical Markets and Cooperative Hierarchies: The Role of Cooperatives in the International Agri-Food Industry Bad Herrenalb, Germany, 12-16 June 2003., available at: http://www.academia.edu/2214651/Vertical_Integration_Contracts_and_the_Theory_of_the_Cooperative_Organization
10. Юрманова Е.А. Неинституциональный исследовательский инструментарий современной кооперативной теории и практики / Е.А. Юрманова // Журнал институциональных исследований. — 2013. — Том 5. — № 1. — С. 81—91.
11. Туган-Барановський М.І. Політична економія. Курс популярний / М.І. Туган-Барановський. — К.: Наукова думка, 1994. — 216 с.
12. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект : монографія / [Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. та ін.] — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 706 с.
13. Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні за видами, станом на 01.01.2014 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України. — Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/uk/ministry?nid=12050>
14. Костирко І.Г. Кооператив як організаційна форма / І.Г. Костирко, І.М. Сас // Інноваційна економіка. — 2012. — №5 [31] — С. 30—32.
15. Коулман Дж. Введение социальной структуры в экономический анализ [Електронний ресурс] / Дж. Коулман // Экономическая социология. — 2009. — Т.10. — № 3. — С. 33—40. — Режим доступу : http://ecsoc.hse.ru/data/2011/12/08/1208204980/ecsoc_t10_n3.pdf

References

1. Prokopovich, S.N. *Kooperativnoe dvizhenie v Rossii ego teorija i praktika*, M.: Sabashnikov, 1913, 465 p.
2. Tugan-Baranovskij, M.I. *Social'nye osnovy kooperacii*, M.: Jekonomika, 1989, 496 p.
3. Chajanov, A.V. *Kratkij kurs kooperacii*, M.: Kooperativnoe izd-vo, 1925., 247 p.
4. Chajanov, A.V. *Organizacija krest'janskogo hozjajstva*, M.: Centr Tovarishhestvo. «Koop. izdatel'stvo», 1925, 215 p.
5. Zinchuk, T.O. and Tkachuk, T.O. Teoretychno-metodolohichni zasady dyversyfikatsii sil's'koi ekonomiky v konteksti ievropejs'koho dosvidu, *Ekonomika APK*, 2011, vol. №1., pp. 27-34.
6. Malik, M.J. Naukovo-metodychne zabezpechennia rozvytku kooperatsii v ahrarnij sferi ekonomiky, *Ekonomika APK*, 2010, vol. №12, pp. 103-108.
7. Shebanin, V.S. and Shevchenko, T.V. Rozvytok kooperatsii v APK: problemy ta napriamy podolannia, *Ekonomika APK*, 2013, vol. 2., pp. 9-12.
8. Shpykuliak, O.H. *Instytutysii ahrarnoho rynku: monohrafiia*, K.: NNTs IAE, 2009, 480 p.
9. Iliopoulos, C. Vertical Integration, Contracts, and the Theory of the Cooperative Organization. Paper presented at the Conference Vertical Markets and Cooperative Hierarchies: The Role of Cooperatives in the International Agri-Food Industry Bad Herrenalb, Germany, 12-16 June 2003 http://www.academia.edu/2214651/Vertical_Integration_Contracts_and_the_Theory_of_the_Cooperative_Organization
10. Jurmanova, E.A. Neoinstitucional'nyj issledovatel'skij instrumentarij sovremennoj kooperativnoj teorii i praktiki, *Zhurnal institucional'nyh issledovanij*, 2013, vol. 1, pp. 81—91.
11. Tugan-Baranovskij, M.I. *Politychna ekonomija. Kurs populiarnyj*, K.: Naukova dumka, 1994, 216 p.
12. *Innovatsijna diial'nist' v ahrarnij sferi: instytutsional'nyj aspekt* : monohrafiia / [Sabluk P.T., Shpykuliak O.H., Kurylo L.I. ta in.] — K.: NNTs IAE, 2010, 706 p.
13. Kil'kist' sil's'kohospodars'kykh obsluhovuiuchykh kooperatyviv v Ukraini za vydamy, stanom na 01.01.2014. [Online], available at: <http://minagro.gov.ua/uk/ministry?nid=12050>
14. Kostyrko, I.H. Sas, I.M. and Kooperatyv iak orhanizatsijna forma, *Innovatsijna ekonomika*, 2012, vol.5, pp. 30—32.
15. Koulman, Dzh. Vvedenie social'noj struktury v jekonomicheskij, *Jekonomicheskaja sociologija*, 2009, vol. 3. pp. 33—40. [Online], available at: http://ecsoc.hse.ru/data/2011/12/08/1208204980/ecsoc_t10_n3.pdf

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КООПЕРАТИВНЫХ ПРОЦЕССОВ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ УКРАИНЫ

О.Н. Загурский, канд. экон. наук,
доцент, докторант
ГУНУ «Академия финансового
управления»

Аннотация. В статье проведено научно-теоретическое исследование экономической природы кооперативных принципов. Рассмотрены экономическая и социальная функции кооперативных структур и определены преимущества, получаемые ими в результате совместной деятельности в аграрной сфере. Обозначены проблемы дальнейшей институционализации кооперативов и институциональные ограничения, сдерживающие процессы их развития. Проведен анализ внешних и внутренних факторов, имеющих преобладающее влияние на развитие кооперативного движения в аграрном секторе экономики Украины.

Ключевые слова: аграрный сектор, вертикальная и горизонтальная интеграция, эффективность, институционализация, кооператив; кооперативные принципы.

INSTITUTIONAL ANALYSIS OF THE APPLICATION OF COOPERATIVE PROCESSES IN THE AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE

O. Zagurskyi PhD,
State educational and scientific institution
«Academy of Financial Management»

Abstract. This paper presents a theoretical study of the essence of the basic cooperative principles, which are based on universal values — freedom, democracy, mutual aid, social justice, economic responsibility, education, etc. Considers the current institutional approach to the study of the cooperative as a hybrid governance structure and its limitations due to dualistically nature of cooperative forms of management. Defined economic and social functions of cooperative structures in a cooperative, it is not only the type of the enterprise, and ideology in the economic life of the subjects, included in its composition.

The analysis of development cooperation processes in economic activities on the example of the agricultural sector of Ukraine. It is noted that the low level of development is associated with both the formal constraints that arise in the legal field, taxation, financial resources and the structure of markets and the negative perception of the cooperative idea, which is based on the previous experience of co-operative farms and inadequate information and state support of cooperative associations. The paper considers the problems of further institutionalization of cooperatives and identified external factors that have the preferred influence on the development of the cooperative movement in the agricultural sector and internal threats associated with the integration of cooperatives.

It is determined that further institutional transformation in the agricultural sector associated with the development of agricultural cooperation, which will provide synergies from joint activities and will help agricultural producers to resist intermediary business. However, developing and supporting the cooperative movement on the part of the state and society it is important to prevent deformation of the fundamental cooperative principles and the transformation of cooperatives in the monopolistic structure.

Keywords: the agricultural sector, vertical and horizontal integration, efficiency, institutionalization, cooperative; cooperative principles.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2014